

LUNDS UNIVERSITET

Kandidatuppsats i socialantropologi
Sociologiska institutionen
Avdelningen för socialantropologi
Lunds universitet
HT- 2016

Expanding the Campscape

- En antropologisk studie av palestinska flyktingläger i Libanon

Kandidatuppsats

SANK02

Handledare: Nina Gren

Skriven av Julia Wiberg

Abstract

This Bachelor's thesis aims to understand how symbolic boundaries between Palestinian refugee camps and neighbouring urban neighbourhoods are constructed and maintained. It builds on secondary sources in the form of mostly anthropological studies on Palestinian refugee camps in Lebanon, Jordan, Syria and Palestine. The study examines how the urban refugee camp Shatila, in the outskirts of Beirut, is constructed by political, emotional and gendered borders and how the camps remains distinct within the Lebanese community. I argue that by analyzing how a physical place is constructed into a social space we are introduced to a broader perspective upon the refugee camp.

I will discuss Agamben's definition of "The State of Exception" in order to have an anthropological discussion concerning refugee camps as a distinct space within host societies. In this paper I introduce the concept *campscape* - a term that incorporates the fluid and elastic boundaries between camp and city. This thesis aims to *expand the campscape* by introducing a gendered campscape. My findings point at an understanding of the importance of regarding gender as an important aspect of maintaining the refugee camps and that gender is an inevitable aspect of understanding refugee camps as a place within society.

Keywords: Palestinian refugee camps, social anthropology, state of exception, gender, campscape, Lebanon

Karta över de palestinska flyktinglägren i Libanon.
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/UN/unrwa2.html>: 9/1 2016

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
Syfte och problemformulering.....	6
Metod, material och tidigare forskning.....	8
Avgränsningar.....	11
Disposition.....	12
2. Teoretiska ramar och diskussioner.....	13
Expanding the campscape.....	16
3. Historisk bakgrund.....	19
Al-Nakbah.....	19
Urbaniseringen av Libanon.....	20
Palestinier i Libanon.....	22
Revolutionens generation 1968-69.....	23
Tiden efter inbördeskriget.....	24
4. Flyktingläger som plats i samhället.....	26
Kvinnan, territorium och gränser.....	26
En plats formad av moral.....	28
Manlighetsideal.....	30
Flyktingläger som en symbol för kollektivt lidande och motstånd.....	32
Svåra skiljelinjer.....	34
Kosmopolitisk urban lägeridentitet.....	36
5. Sammanfattning och konklusion.....	40
6. Referenser.....	43

1. Inledning

En torsdagseftermiddag november 2015 satt jag inklämd i en *service* (delad taxi) i Libanons huvudstad Beirut. Jag och mina två kompisar var på väg mot det palestinska flyktinglägret Shatila, beläget söder om Beirut. Rent geografiskt är avståndet inte så långt mellan innerstaden i Hamra (centrala Beirut) men vi var ändå tvungna att sitta i *servicen* i vad som kändes som en timme – även byta service längst vägens gång eftersom chauffören inte kunde köra oss ända fram. Beirut är en splittrad stad socialt och geografiskt och en får ofta räkna med att byta taxi om en ska en bit på grund av att chaufförerna ofta kör specifika rutter. Jag kände mig nervös – vart är jag på väg? Är det så riskabelt att åka till Shatila som många säger? Till råga på allt hade det varit ett självmordsattentat några dagar innan i flyktinglägret Burj el-Barajneh inte långt från Shatila. Vad var det jag gav mig in på? Väl framme i Shatila slås jag av en känsla som inte kan beskrivas på något annat sätt än häpnad. Känslan grundade sig i att jag först och främst hade väntat mig ett klart inhägnat område med tydliga gränsdragningar mellan lägret och staden. När jag och mina kompisar stiger ur taxin möts vi av fruktstånd och caféer uppradade längst gatan. Inte alls FN-soldater och checkpoints som tydligt markerar var lägret har sin ingång, vilket jag hade föreställt mig.

Flyktinglägrets vardaglighet slog mig. Det enda som gjorde det märkbart att Shatila var en särskild plats, trots bristen på uppenbarhet att det var ett flyktingläger, var att vägarna var leriga och gränderna mindre och trängre än vad vi var vana att se i innerstaden. Detta märkte vi när vi väl började gå in i det som är Shatila för att möta vår vän Ayman som jobbar på en ideell organisation för barn där vi har lovat att hjälpa till. Shatila liknade mer ett urbant slumområde, om inget annat.

Min häpnad må ha grundat sig i ignorans och dålig förberedelse men även nu, flera månader senare, tänker jag tillbaka på den dagen och minns min förvirring över vad det är som utgör Shatila till ett flyktingläger. Jag blev gripen, och känner mig fortfarande angelägen, om att förstå den luddiga distinktionen mellan stad och flyktingläger – vad är det som utgör det distinkta och specifika med palestinska flyktingläger i det libanesiska samhället och samtidigt det slående flytande och integrerade. Detta flyktingläger jag befann mig i några kilometer från innerstaden lämnade mig hänförd och förvirrad. Även om lägren var tänkta att vara temporära bostäder för de palestinier som flydde 1948 och framåt – står lägren kvar idag.

När Shatila flyktingläger etablerades 1949 var det placerat en bra bit bort från Beiruts stadskärna (Diana Martin 2014). Lägren har med tiden flutit in och delvis integrerats in i och blivit en del av den urbana texturen och utformandet av staden (10). När flyktingströmmen av palestinier kom till Libanon med start 1948 var den Libanesiska staten angelägen om att själva bistå flyktingarna en plats att bo på – fördragbart långt ifrån redan bebodda områden för att undvika interaktioner mellan palestinska flyktingar och libaneser. Shatila byggdes och konstruerades dock av palestinier själva men fick inte status som officiellt flyktingläger förrän senare (11).

De första åren var livet hårt för de palestinska flyktingar som hade slagit sig ner i Shatila då de upplevde starkt förtryck, våld och övervakning av den libanesiska staten för att garantera att Shatila förblev en isolerad plats (ibid.: 11). Genom tiden har Shatila genomgått drastiska politiska och sociala förändringsprocesser och lägret har gått från att vara isolerad till öppen plats och vice versa genom tidens förlopp, men har allt igenom förblivit en liminal plats på grund av dess temporalitet. Idag finns inga klara fysiska gränsdragningar mellan vad som är Shatila och närliggande libanesiska bostadsområden. Detta beror delvis på den fysiska öppenheten av lägret.

Idag är Shatila ett välintegrerat bostadsområde inte bara för palestinier – men även libaneser som behöver billigt levnadsalternativ. Shatila är en plats av fattigdom och palestinier som bor där har inga rättigheter att äga land eller hyra ut fastigheter eftersom de inte är libanesiska medborgare. På grund av att Shatila är en plats mitt emellan, utanför men samtidigt innanför det libanesiska samhället, har lägret blivit en plats för alla typer av människor som inte har råd eller av andra anledningar inte vill ”synas” av den libanesiska staten. Shatila kan förstås som en undantagsplats med utrymme för alla de som missgynnas politisk säkerhet som palestinska flyktingar och allmänt fattiga. Shatila flyktingläger är inte urtypen eller ett representativt exempel för att palestinska flyktingläger i Libanon. De flyktingläger belägna runt om i Libanon är på många sätt annorlunda fysiskt och socialt (ibid: 14–15).

Syfte och problemformulering

Syftet med denna uppsats är att få en förståelse för Palestinska flyktingläger som en plats inom det Libanesiska samhället. I denna uppsats kommer jag ge exempel från olika typer av flyktingläger innanför Libanon med fokus på Shatila flyktingläger, men även exemplifiera med studier om palestinska flyktingläger i Jordanien, Palestina och Syrien. Den främsta anledningen att jag fokuserar på Shatila flyktingläger är att det är ett urbant flyktingläger och

visar på hybrida samhällsfenomen och stor integration i närliggande bostadsområden, detta finner jag vara specifikt intressant. Jag kommer att analysera hur *campscape* som begrepp kan ge oss bredare förståelse för palestinska flyktingläger som plats – samt bredda Diana Martins (2014) förståelse av ett *campscape*.

För att förstå dessa gränsdragningar kommer jag ta hjälp av dimensioner som genus, historia, kollektiva minnen, identitet och moral. Jag kommer även analysera hur rätten att återvända till Palestina och Palestina som ideal spelar in i bibehållande av plats. Geografen Diana Martin (Marin 2014) argumenterar att det är viktigt att förstå var Shatila flyktingläger och Beirut som stad överlappar (9); men likväl är det viktigt att se var läger och stad *inte* möts. Det vill säga - var distinktionen finns. Att ge en genifierad bild av Shatila flyktingläger och andra palestinska flyktingläger i regionen kan hjälpa oss att förstå flyktingläger som en plats i samhället och en inblick i dessa distinktioner. Jag kommer även analysera kosmopolitiskt identitetsskapande som en viktig aspekt av identitetsskapande och tillhörighet kring unga palestinier i Libanon.

Jag vill förstå hur en fysisk plats konstrueras till en social plats. Hur palestinska flyktingläger genom tiden skapats till att bli ett komplext samhälle av människor som lever i exil. Hur skapas och upprätthålls dessa samhällen – och främst hur vi kan förstå identitetsskapanden och meningsbyggnaden kring dem. Med denna uppsats ämnar jag förstå palestinska flyktingläger och gränsdragningar mellan stad och läger från ett inifrån-perspektiv. Dessa aspekter i sig är inte ämnade att bilda en helhetsbild, i och med att de är en litteraturstudie som har en sekundär relation till empirin.

Som teoretisk utgångspunkt och grund kommer jag att diskutera Giorgio Agambens definition ”Space of Exemption” som har inspirerat och influerat många antropologer i förståelsen för flyktingläger (2005), genom att ta hjälp av Diana Martin (2014), Adam Ramadan (2013) och Simon Turner (2016). Jag kommer att använda Martins begrepp *campscape* som instrument för att bredda förståelsen för palestinska flyktingläger genom att använda genus som ett teoretiskt begrepp. Att ge en genifierad bild av Shatila flyktingläger och andra palestinska flyktingläger i regionen kan hjälpa oss att förstå flyktingläger som en plats i samhället. Mina huvudsakliga frågeställningar kommer vara:

På vilka sätt upprätthålls och bibehålls palestinska flyktingläger som särskilda platser genom lägerinvånarnas praktiker?

Underordnade frågor:

På vilket sätt kan vi få bredare förståelse av palestinska flyktingläger i Libanon genom ett genusperspektiv?

På vilket sätt spelar kollektiva minnen, identitet och nationsbyggande inifrån in i bibehållande av palestinska flyktingläger som plats i samhället?

Hur kan begreppet "campscape" erbjuda en antropologisk förståelse av palestinska flyktingläger?

Vilka statliga och administrativa åtgärder bidrar till att bibehålla palestinska flyktingläger som plats?

Metod, material och tidigare forskning

Studier gjorda om palestinier i Mellanöstern är många och går långt bak i tiden. Ett stort namn inom antropologiska studier av palestinska flyktingar i Libanon är antropologen Rosemary Sayigh. Hon har skrivit artiklar som "Encounters With Palestinian Women under Occupation" (1981), "The Palestinian Identity among Camp Residents" (1977), "Sources of Palestinian Nationalism: A Study of a Palestinian camp in Lebanon" (1977) mer mera, samt böcker som "From Peasantst to Revolutionaries" som gavs ut första gången 1979. Etnografen fokuserar på muntlig historia bland kvinnliga informanter. Dessa historier berör livet innan 1948, livet i exil i palestinska flyktingläger i Libanon. Dessa texter har varit enormt influerade för antropologer men jag har valt att inte använda hennes texter på grund av att de är skrivna långt tillbaka i tiden – och jag har velat att materialet jag använt mig av ska vara så uppdaterade som möjligt.

Tidigare forskning av sociologen Sari Hanafi är väsentlig. Han är själv palestinier och jobbar vid American University of Beirut (AUB). Han har skrivit många artiklar rörande palestiniers närvaro i Libanon exempelvis "Governance, Governmentalities, and the State of Exception in the Palestinian Refugee Camps in Lebanon" (2009) som grundas devis på empiri från lägren Narh el-Bared, Beddawi och 'Ayn al-Hilweh. Den teoretiska grunden är fokuserad på Agamben (2005) och Foucault (1991). Hanafi belyser lägren som i ett "State of Exception" och som en "stat inom en stat" med fokus på olika typer av styre inom lägren. Detta är ett genomgående fokus i Hanafis skrifter angående palestinier i Libanon (2008, 2009).

Diana Allens bok "Refugees Of the Revolution" (2014) fokuserar på Shatila flyktingläger ur ett fenomenologiskt perspektiv snarare än ett ideologiskt. I sin antropologiska studie berättar hon om vardagsliv och myter.

Huvudfokuset i denna uppsats kommer att ligga på palestinska flyktingläger i Libanon. Grundmaterialet för att för en vidare diskussion om palestinier i Libanon är Julie Peteet's antropologiska studie "A Landscape of Hope and Despair" (2005).

Peteets bok inger en fantastisk redogörelse för palestiniers i Libanon ur aspekter av historiska företeelser, det komplexa livet för flyktingar och berättelser av människor från ett antropologiskt perspektiv med fokus på Shatila flyktingläger. Denna bok går bortom förståelsen av palestinska flyktingar från ett nationalistiskt perspektiv och fokuserar därför på plats, identitet, mänsklig agens och hur människor har hanterat svåra tider (ibid.: xi). Även hur palestinier i Libanon har skapat en social plats och meningsbyggnader kring lägren de nu bor i samt livet på flykt och deras tillstånd som statslösa i Libanon. Peteet vill fånga in de motsägelsefulla betydelseerna av ett flyktingläger – liv kantrat av fattigdom, marginalisering terror men även kreativitet (1). Av denna anledning har jag valt att använda "A Landscape of Hope and Despair (Peteet 2005) som huvudmaterial i förståelse för palestinier i Libanon genom tiden. Jag kommer även använda mig av Michel F. Davies artikel A Post-War Urban Geography of Beirut (1993) som erbjuder viktiga insikter i hur Beirut konstruerats som stad efter inbördeskriget.

I uppsatsen kommer jag använda mig av empiri som fokuserar på genus och lyfter fram komplexa förhållanden mellan genus, flyktingläger och Palestina. Antropologer jag kommer använda mig av är Gustavo Baptisas Barbosas avhandling "Non-Cockfights: On doing / Un doing gender in Shatila, Lebanon" (2013). Avhandlingen fokuserar på unga män (*shabābs*) i flyktinglägret Shatila. Ett stort fokus är att ge en inblick i det vardagliga livet hos unga män som konstrueras utifrån politiska förutsättningar men även vardagliga företeelser. Baptista Barbosa vill belysa hur genus konstrueras i samband med "coming of age" och manlighetsideal. Den nyanserade och mångfacetterade bilden av Palestina och återvändandet dit bland *shabābs* är som ett stort fokus i avhandlingen.

Jag kommer även använda mig av antropologen Maria Holts artikel "The Wives and Mothers of Heroes: Evolving Identities of Palestinian Refugee Women in Lebanon" (2007). Artikeln ger insikt i identitetsskapande kring palestinska kvinnor i flyktinglägret Shatila. Fokus i artikeln är hur kvinnor identifiera sig själva som palestinier när det inte längre "finns" ett land som heter Palestina. Hon diskuterar även nationella narrativ av lidande, heroism, kvinnlighet och maskulinitet som ideal och norm (1). Antropologen Kathleen Fincham (2010) artikel "The Construction of The Palestinian girl" är även den väsentlig. Fincham skriver om hur genus konstrueras i flyktinglägren Rashide, Burj al-Shamali och al-Bas i södra Libanon nära

staden Tyre. I artikeln fokuserar hon på genus och nationsbyggande och hur de på många sätt konstruerar varandra (34, 39).

För att ge empiriska exempel från Syrien använder jag mig av Nell Gabiam's antropologiska studie "The Politics of Suffering" (2016). Boken fokuserar på lägren Ein al-Tal, Neirab och Yarmouk innan kriget bröt ut i Syrien 2011. Boken är på många sätt en etnografisk raritet på grund av detta och ger en utmärkt insikt i livet i dessa palestinska flyktingläger innan kriget bröt ut. Boken fokuserar på FN-organet UNRWA:s projekt "Neirab rehabilitation program" som rör ett paradigmskifte i hur palestinska flyktingars bostadssituation hanteras (se kapitel 4). Gabiams bok diskuterar utveckling och humanitärt bistånd kopplat till detta projekt och hur det mottas bland de palestinska flyktingar som bor i de läger som renoveras (3).

Från Jordanien kommer jag ge exempel från Jason Harts artikel "Dislocated Masculinity: Adolescence and the Palestinian Nation-in-exile" (2008). Hart (2008) är en av få antropologer som gjort fältarbete bland palestinier med fokus på maskulinitetsnormer. Hans studie beskriver en idealiserad maskulinitets-kultur kallad *mukhayymji* utifrån sitt fältarbete i det palestinska lägret Hussein i Jordanien, nära huvudstaden Amman. Syftet med hans studie var att se kopplingar mellan maskulinitet och nationalism i den palestinska diasporan samt hur detta ideal bibehåller och reproducerar lägret som en autentisk palestinsk nation i exil (64). För att ge exempel från Palestina använder jag mig av antropologen David J Marshalls (2013) avhandling i flyktinglägret Balata på Västbanken i Palestina bland palestinska barn. Han belyser hur palestinska barn porträtteras i omvärlden endast i samband med lidande och konflikt samt hur barnen själva förstår konstruktionen av det palestinska barnet som en del av nationellt lidande och trauma. För att förstå detta undersöker han flera nivåer av vardagligt liv i Balata. Jag kommer använda Marshall i samband med hur han diskuterar rörelsemönster och genus (9).

Antropologen Fiona Davies (2008) beskriver hur det är viktigt för antropologer – som skriver litteraturstudier att ha ett kreativt förhållningssätt till sitt material. Att granska sekundära historiska källor kan ge en fin insikt i kulturella och sociala processer och koppla ihop historiska förlopp som lett fram till hur det ser ut idag (200–201). I min uppsats har jag tagit den historiska bakgrunden i stor beaktning för att kunna bredda mina argument – och se kopplingar mellan *nu* och *då* i samband med identitet, nation och genus.

Ett perspektiv som jag anser behöver breddas för att erbjuda vidare förståelse för palestinska flyktingläger är genus i samband med platsskapande. Av den anledningen kommer jag att

änna lägga fokus på det i så stor utsträckning jag kan. Under uppsatsens gång har jag sökt elektroniskt på publicerade dokument under sökord som ”palestinian refugee camps in Lebanon”, ”gender and palestinian refugee camps” och ”refugee camp”, samt läst antropologiska studier av Julie Peteet om den historiska bakgrunden för palestinier i Libanon (Peteet 2005). Jag har endast använt mig av originalkällor för att höja trovärdigheten i materialet. Metoden i sig är hermeneutiskt och har gått ut på att tolka källor – och jag har ämnat att förhålla mig reflexivt gentemot det material jag använt mig av utan att fasthålla någon absolut sanning i det jag redogör för i min uppsats (Davies:18).

Avgränsningar

Jag har valt att ta med Foucaults (1991) teorier kring makt (1991) och Michel Agiers bok ”Managing the Undesirables” (2011). Deras perspektiv är viktiga för en bredare förståelse av flyktingläger och makt från ett globalt perspektiv med fokus på stater och makt. På grund av fokus på läger i Libanon i synnerhet har jag valt att inte använda mig av deras material.

Gustavo Baptisa Barbosas avhandling (2013) om palestinska unga män i Libanon handlar delvis om klass. Han beskriver att segregeringen i det libanesiska samhället rörande palestiniers exkludering i synnerhet och den uppdelade karaktären i landet i allmänhet handlar om klass (133). Han beskriver hur detta är en aspekt viktigt att ta i beaktning och jag har med stort övervägande valt att inte ha med den teorier rörande klass. Att studera palestinska flyktingläger med aspekter av klass skulle beröra det libanesiska samhället på stort – och i Beirut kanske i synnerhet – men även innanför det palestinska samhället. Att teoretisera kring detta hade varit givande att studera genom Bourdieu och hans teorier kring socialt och kulturellt kapital (1984, 2000) men jag har, på grund av platsbrist, inte valt att ta med detta utan snarare fokuserat på genus och de stora teorierna rörande flyktingläger.

Att skriva om Palestinska flyktingar rörande klass inom det libanesiska samhället är bortom detta en paradox i sig (Martin 2014). Sannerligen finns det en andel palestinier i Libanon som inte bor inom lägren – men deras status som statslösa är fortfarande där. Att människor bor i Shatila – handlar främst om fattigdom (12–14). Likande beskrivningar kan vi se om Yarmouk flyktingläger i Syrien före kriget 2011 (Gabiam 2016: 115) då hon beskriver att fattigdom, arbetslöshet och dålig infrastruktur i lägret är vad som delvis karaktäriserar Yarmouk som ett flyktingläger (se kapitel 4).

Den historiska bakgrunden jag formulerar i kapitel 3 är fokuserad på palestinier i Libanon, men jag är medveten om att historisk redovisning av de andra länder jag diskuterar skulle vara på sin plats. Jag har valt att inte redogöra för Syriens, Palestinas och Jordaniens historia efter 1948 på grund av platsbrist och mitt medvetna fokus på Libanon.

Disposition

Jag vill inledningsvis i denna uppsats redogöra och lyfta fram viktiga teoretiska begrepp och diskussioner angående palestinska flyktingläger som plats. För vidare förståelse kommer jag även redogöra för begreppen campscape och genus vilka jag kommer använda mig av i uppsatsen för vidare förståelse av flyktingläger (kap 2). I den historiska bakgrunden kommer jag referera till viktiga händelser rörande palestinier i Libanon för att förstå utveckling och processer rörande lägrens utformande (kap 3). Huvuddelen kommer fokusera på empiriska underlag från palestinska flyktingläger rörande genus, identitet och nationsskapande inifrån (kap 4). Avslutningsvis kommer ett summerande och konkluderande kapitel rörande uppsatsen argument, besvarande av frågeställningar samt förslag på vidare forskning (kap 5).

2. Teoretiska ramar och diskussioner

Som utgångspunkt för bredare förståelse för flyktingläger som en plats i samhället har jag valt att fokusera på filosofen Giorgio Agambens teoretiska formuleringar kring ”State of Exception” (2005). Jag kommer även att diskutera hans definition av ”bare life” och ”homo sacer” för att förstå komplikationerna kring människan i relation till flyktinglägret (1998). Hans teorier har på många sätt lagt grunden för hur vi kan studera flyktingläger som en plats utanför statens lagar och regleringar och hur denna frånvaro och distans till den suveräna staten skapar en ordning i sig själv (1998: 18–19). Jag kommer efter det presentera kritik mot Agambens syn på the ”State of Exception” för att kunna föra en mer antropologisk diskussion.

Agamben menar att ”The State of Exception” (2005) skapas emellan ordning och kaos. Det finns inga lagar applicerbara på kaos. Han låter oss förstå att vi kan se gränsdragningar rörande vad som befinner sig innanför och utanför ”The State of Exception” i beslut och regleringar utförda av staten rörande exempelvis skydd från nationalstaten. Genom att se hur politiken förs kring dessa områden och rättsliga tillstånd kan vi klargöra var territoriet för denna plats och varande börjar (20). Framför allt, med detta resonemang, kan vi se var lagen slutar och för vem den garanterar säkerhet och basala behov inom en stat samt vilka som garanteras medborgarskap. I denna juridiska och rättsliga kontrast föds ”Spaces of Exception” och det blir skillnad på människa och människa (35–36).

Nyckelargumentet i Agambens (2005) resonemang är att ”The State of Exception” är den juridiska formen och varandet för vad som inte har en juridiskt etablerad princip eller mall. Undantagstillståndet utgör en förlängning av den existerande lagen. Agamben menar att i detta gränsland – eller ingenmansland som han uttrycker det – mellan offentlig rättsordning och politisk realitet och liv bildas ”The State of Exception”, undantagstillståndet, som i denna kontext är flyktinglägret (1–4).

Kulturgeografen Diana Martin (2014) problematiserar Agambens definition av ”State of Exception” i den libanesiska kontexten. Hon menar att det är viktigt att bredda och gå bortom Agambens definition för att förstå ytterligare komplexiteter av flyktingläger som en plats (1). Hon skriver även endast ”Space of Exception” istället för ”State of Exception”, vilket hon inte explicit förklarar varför hon gör. Jag tolkar det som att hon konkretiserar Agambens teori genom att tala om ”platser av undantag” istället för undantag som ett tillstånd för att visa på

brister inom Agambens teori. Jag ser det också som att hon försöker att göra teorin mer antropologisk genom att använda empiri.

Ståndpunkten i Martins (2014) resonemang går ut på att zoner/platser av undantag skapas och bibehålls av fler mekanismer än att de står utanför lagen. Det vill säga att den hårda behandlingen av palestinska flyktingar från den libanesiska statens sida inte endast beror på att deras existens vilar på andra lagar än de som garanteras libaneser – det finns fler faktorer vi måste förstå, menar Martin. På grund av att många palestinska flyktingläger inte är homogent bestående av palestinier som kom till Libanon efter al-Nakba 1948 är dessa platser inte helt enkla att inringa kulturellt och socialt. Invånare i läger som Shatila består även av syrier, libaneser, bangladeshier och turkar som kommit senare (10) (se mer kapitel 3).

Eftersom Martin (2014) i huvudsak lagt fokus på Shatila flyktingläger beläget i Beirut anser hon att de kontexter och processer vi bör se till är urbaniseringen av Beirut och faktorer som gjort att lägret växt socialt och geografiskt. Agamben (2005) menar inte att "The State of Exception" är en enkelt definierat utifrån de juridiska kriterier han målar upp - som medborgarskap och statligt skydd (2), men Martin (2014) menar att de *konsekvenser* av vad som händer när läger möter stad är värda att ta i beaktning. Detta är på grund av att integration har effekter på samhället i stort, inte endast för palestinier. Libanon är ett uppdelat land redan i grunden, menar Martin, och för att förstå palestinierns exkludering från lag och ordning måste vi se till denna historia av religionsbaserad och social uppdelning i landet (12).

Agambens definition av "bare life" (1998) som utgör liv som är bortprioriterade och exkluderade av lagen ställer sig Martin kritisk mot i denna kontext (Martin 2014). Det är inte endast lägren, som spatialt paradig, som bestämmer vilka liv som är värdiga att levas och de som inte är det (9). En kan förstå detta resonemang som att Martin menar att Agambens definition av liv värda att leva kontra icke-värdiga faller under flera dimensioner än exkludering från lagen. Om vi skulle följa Agambens teori, att "bare life" är en konsekvens av exkludering från skydd från staten, kan en se att palestiniers status som statslösa i landet faller under den kategori av människor som inte garanteras skydd. Martin menar att den grundförståelsen, att palestiniers statslöshet ligger som grund till förståelse för deras liv i Libanon, är bristfällig menar Martin (11).

Martin introducerar ett begrepp som hon kallar 'campscape'. Detta begrepp kommer bli centralt i min uppsats och jag kommer att använda hennes definition av campscape och även

bredda hennes begrepp. Martin förklarar campscape som ”dörrtröskeln där stad och läger möts” och där de flyter samman.

The suffix –scape gives the idea of fluidity, of something elastic. It indicates dispersal and non–static boundaries.

The notion of campscape seems to better render the images of what is a refugee camp today in its relation with its surroundings as the exception has transcended the camp’s shape (Ibid:14)

I takt med att Beirut som stad växt oerhört de senaste årtionden går det inte att särskilja helt tydligt var de geografiska gränsdragningarna för de läger som befinner sig i huvudstadens yttre delar. Läger och stad existerar inte isolerade från varandra. På grund av att den heterogena befolkningen som bor i flyktinglägren i Beirut samt de luddiga distinktionerna mellan läger och stad behöver vi ett begrepp som fångar in flytande och liminala samhällsfenomen. För att kunna förstå vad som händer socialt i samhället behöver vi förstå vad som händer när flyktingläger överlappa in i staden. Campscape som begrepp ämnar infånga dessa dimensioner (ibid.: 9)

Kulturgeografen Adam Ramadan (2013) som skrivit mycket om Mellanöstern går även han i sin text ”Spatializing the Refugee Camp” bortom Agambens ”State of Exception”. Ramadan argumenterar för att ett flyktingläger är mycket mer än en tom plats där endast politiskt och laglöst vakuum existerar. Han ställer sig även kritisk till Agambens förståelse av flyktingen i relation till lägret – att dessa platser, bortom och utanför den suveräna lagen, är kollektivt missgynnande och endast utgör en störning i den ordning och struktur en nationalstat bygger på. Att flyktingar per definition är människor utan tillgång till den typ av agens som krävs för att förändra sin livssituation. I likhet med Martin menar Ramadan att bredare perspektiv är nödvändigt, för att förstå ett flyktinglägers fulla omfattning. Istället för att utgå ifrån att lägret skapar människan behöver vi förstå att dessa läger utgörs av människorna som bor i dem och de reproduceras och produceras av de människor som bor där (Ibid).

Antropologen Simon Turners (2016) resonemang kring Agambens ”Space of Exception” går åt samma riktning som den hos Ramadan och Martin. Turner menar att istället för att teoretisera kring flyktingläger, likt Agamben, bör vi se till det partikulära som uppstår och diversiteten i de konsekvenser flyktingläger har inom olika samhällen. Flyktinglägret är en mer motsägelsefull plats än vad som förklaras av Agamben. Turner menar att Agamben på

många sätt underskattar flyktingars adaptationsförmåga in i nya kontexter och att flyktingläger inte producerar "bare life" utan att livet i sig fortgår och ger upphov till nya former av liv. Lägren i sig har alltid fysiska gränser, menar Turner, men det sociala livet i form av exempelvis handel och jobbsituationer är i praktiken mer flytande.

Han menar att flyktingenskap inte endast innebär passivt lidande utan att livet i flyktingläger ger upphov till nya typer av socialt liv. Det som karakteriserar flyktinglägren är dess temporalitet, menar Turner och att livet i ett läger består av att finna hopp för framtiden som förhoppningsvis är ett liv utanför flyktinglägren. Flyktinglägers syfte är att existera tills nya möjliga bostäder är tillgängliga eller tills grundproblemet till varför de behövde fly är löst (ibid). Viktigt att tillägga är att många palestinier ser deras varande i Libanon som temporärt på grund av att de hellre vill återvända till Palestina än assimileras fullt in i det libanesiska samhället, vilket är en viktig faktor i temporaliteten, som mycket dras inifrån (Petee 1995 *Transforming Trust*: 171). Detta kommer utvecklas i kapitel 4 i uppsatsen.

Vad som uppstår är en plats av motsägelser (Turner 2016). Det rumsligt och spatialt partikulära och temporära med flyktingläger samt statens komplexa förhållande till dessa skapar i sig förutsättningar för varande och blivande. Detta kan vi tolka som att Turner anser att Agamben ger en för snäv och att teorin är för generaliserande. För att förstå livet i lägren behöver vi empiri, menar Turner.

Vi måste förstå flyktingläger som en plats bestående av människors vars samhällen och sociala förutsättningar grundats till marken – där flyktinglägren initialt blir en plats där ett nytt samhälle måste byggas upp mer eller mindre från grunden. Det partikulära som utgör ett flyktingläger dvs det temporära och den tvetydiga relationen till nationalstaten skapar en unik social grund för invånarna i flyktinglägren. Det är lätt att fokusera på flyktingläger som en plats av stagnation och avskildhet menar Turner, men det är även platser av normer, språk och olika former av social organisation. Vi bör alltså se flyktingläger som en plats för produktion och reproduktion av socialt liv. Liv som raderas i samband med flykt men transformeras och reorganiseras i flyktinglägren (Ibid).

Beyond the campspace

I och med introduktionen av begreppet campspace ämnar jag ta in faktorer som breddar Agambens "State of Exception" dvs juridiska och förklaringar av livet i lägren och flyktingen. Jag kommer använda campspace som ett sätt att förstå bibehållandet och konstruerandet av flyktingläger som en social plats. Som jag nämnt tidigare ämnar campspace att förklara

fenomen som uppstår när läger och stad möts (Martin 2014). Det som utgör Shatila till ett campscape är att lägret inte endast är en plats där palestinska flyktingar bor och att Shatila på många sätt inte är ett temporärt flyktingläger utan blivit en permanent del av Beiruts stadskärna (13–14) Även fast Martin diskuterar antropologiskt är större delen av hennes artikel fokuserad på geografi och urbaniseringen och vikten av att förstå Libanons sekteristiska samhälle (16) Martin lägger fokus på de faktorer som gör Shatila till en flytande och integrerad plats. Jag anser att genus i hennes begrepp saknas, därför lägger jag till det. Jag fokuserar även till stor del i denna uppsats var läger och stad inte möts – var distinktionen finns. Jag breddar även och vidareutvecklar begreppet campscape och tar in hur aspekter av genus och hur genus konstrueras i relation till plats. Jag vill bredda begreppet campscape genom att lägga till genus som en grundpelare av förståelse.

För att ge förståelse för de genusdimensioner jag kommer presentera använder jag mig av det teoretiska begreppet genus med utgångspunkt från artikeln ”Sex, genus och makt i antropologiskt perspektiv” (1989) skriven av antropologerna Gemzöe, Holmqvist, Kulick, Thurén och Woodford-Berger. Deras artikel konkretiserar genus som antropologiskt begrepp för att kunna förklara det ”kulturella/socialt tillskapade till skillnad från det biologiska” (46). Det vill säga sociala/kulturella konstruktioner och normer som skapats kring de biologiska skillnaderna mellan könen.

Gemzöe mfl. (1989) menar att det finns en tendens att diskutera genus enbart i samband med kvinnlig underordning och makt¹. Vi behöver ett genusbegrepp som är teoretiskt förutsättningslöst, menar dom. En generell teori som inte redan på förhand förutsätter att en viss maktordning existerar (48). För att i sig bana vägen för en ”generell” teori om genus behövs olika genussystem analyseras (51).

Denna diskussion vill jag ta fasta på i min uppsats. Mitt syfte kommer inte att ligga på makt och asymmetri – men jag ämnar, i samband med begreppet campscape, beskriva genus förutsättningslöst i den kontexten den existerar i och kontexten vi behöver förstå är flyktinglägret. Genom att använda genus som ett teoretiskt begrepp i min uppsats vill jag

¹Utan tvekan är Gayle Rubins artikel ”The traffic in women” (1975) relevant här för vidare diskussion kring genus. Rubins artikel (1975) diskuterar och fokuserar på den asymmetri som existerar mellan könen inom ”genussystem” som innefattar institutioner, arbetsdelning, heterosexualitet och familjebildning. Hennes formuleringar kring ”the sex/gender system” är intressanta och Gemzöe mfl motsäger inte att det inom många genussystem existerar en asymmetri mellan könen. De drar dock diskussionen ett steg längre genom att fastslå att antropologer måste se till hur vi kan förstå och beskriva olika typer av genussystem.

exemplifiera hur genus i samband med plats spelar in i konstruktionen av palestinsk lägeridentitet.

Jag kommer även använda Mary Douglas (1966) teorier om förkroppsligade gränser och renlighet och smuts för att beskriva ytterligare hur kroppen är central i att förstå symboliska gränsdragningar. Lucy Jackson (2014) hjälper oss att ytterligare förstå emotionella gränsdragningar mellan samhällen – också här med fokus på kroppen. Antropologerna Blunt och Dowling (2006) ger oss inblick i "hemskaande" och diskuterar begreppet diaspora – vilket ger oss en teoretisk inblick i meningsbyggnaden kring hemmet och ifrågasättande av identitetstillhörighet. Jag kommer analysera deras begrepp "routes" and "roots" i samband med diskussion angående identitetsskaande.

3 Historisk bakgrund

I den historiska bakgrunden kommer jag att redogöra för hur the "state" and "space" of exception i form av palestinska flyktingläger i Libanon har konstruerats och rekonstruerats över tid. Hur den politiska diskursen har sett ut, vilka typer av administrativa gränsdragningar som har existerat genom tiden och hur dessa har lett till att flyktinglägren har varit mer "öppna" eller isolerade under historien, samt vad detta berott på. Jag kommer även redogöra för delar av urbaniseringsprocessen av Beirut eftersom det har signifikans i att förstå Libanon som land – men även processen då lägren kring Beirut börjat flyta in i huvudstadens utkanter.

Al-Nakbah

En av de huvudsakliga utgångspunkterna för förståelse angående det palestinska folkets nuvarande geografiska utspridning (Peteet 2005) och politiska positionering är efterföljden av *al-Nakbah* (arabiska för katastrofen). 1948 fördrevs ca 700 000 palestinier ur sitt hemland på grund av krigen som följde födseln av staten Israel. Ca 150 000 stannade kvar och har blivit israeliska medborgare. Idag är ca fyra av åtta miljoner palestinier registrerade som flyktingar hos UNRWA (United Nations Relief and Works Agency). Dessa befinner sig idag i närliggande länder i Mellanöstern, på de palestinska områdena inom Israels gränser samt i flertalet andra länder runt om i världen. Antropologen Julie Peteet beskriver *al-Nakbah* som en schism mellan nu och då – en tydlig vattendelare i det palestinska folkets historia (3).

De gränser och stilleståndslinjer som dras i samband med nationalstaten Israels grundande kommer att historiskt markera det som inte längre är tillgängligt för de som tvingats lämna Palestina, det vill säga de palestinska områdena innanför Israel. Gränserna kommer även att delvis begränsa rörelse för de Palestinier som bor kvar på de ockuperade områdena inom Israels gränser. 1948 är grundhändelsen till den "palestinska frågan" per se och har gett upphov till den nuvarande och länge existerande kampen för återvändanden till Palestina – *haqq al awda* (the right of return). Kampen för återvändande handlar om internationellt erkännande av palestiniers rätt att återvända. Denna kamp för internationella åtgärder och erkännande har format och varit avgörande för palestiniers politiska kamp i exil (3).

I samband med den stora flyktingströmmen av palestinier runt om i mellanöstern etableras flyktingorganet UNRWA som är ett organ som endast syftade till att bistå palestinier. Den libanesiska staten hyrde ut land till FN och land köptes även av privata markägare för att bygga flyktingläger till de nu hemlösa flyktingarna. Med tiden kommer det att ha bildats 12

flyktingläger i Libanon för palestinska flyktingar (Peteet, Julie 2005: 5-6). FN-organet UNRWA etablerades 1949 (UNRWA <http://www.unrwa.org/who-we-are/human-development-goals>: 22/11) som en direkt effekt av al-Nakbah 1948 för att hantera flyktingströmmarna. UNRWA är unikt eftersom det är det enda flyktingorganet som fokuserar på en specifik flyktinggrupp i motsats till UNHCR som verkar för flyktingar globalt. UNRWA bistår palestinska flyktingar med basala behov som läkarvård, utbildning och delar ut mat till de som behöver. De jobbar även för en mer human hantering av palestinska flyktingar samt för att förhöja den fysiska standarden i lägren. Dessa läger etablerades åren efter 1948 och senare har transformerats över tid och utgör nu antalet 58 flyktingläger runt om i regionen. Till att från början betraktas som temporära tältläger har lägren med tiden ändrat karaktär till urbana och rurala läger med bristfällig infrastruktur som nu mycket karaktäriseras snarare utifrån den höga koncentrationen av fattigdom och trångboddhet. På grund av att när lägren etablerades med tanken att de skulle vara temporära har levnadssituationen och standarden varit akut och ytterst alarmerande (ibid).

Urbanisering av Libanon

Libanon är på många sätt ett splittrat land (Peteet: 2005). Om än litet geografiskt är det avgörande att förstå de fraktioner, uppdelningar och skakiga grund Libanon vilar på som mycket beror på inbördeskriget. Landet består av religiösa sekter som sunni muslimer och shi'a muslimer, kristna maroniter, grekiskt ortodoxa, armenier och druser (6). Geografen Michael F. Davie (1993) beskriver hur inbördeskriget hade en stor påverkan på den uppdelade karaktären av Beirut efter inbördeskriget. Under kriget var det den så kallade "gröna linjen" som delade upp staden i östra och västra Beirut. De som bor i östra Beirut består till en stor majoritet av kristna maroniter och västra Beirut är den muslimska delen. Det existerar inte en "officiell" uppdelning av staden, men denna mentala karta som uppstod efter kriget lever fortfarande kvar i invånarnas mentalitet (8). Under min egen tid i Beirut som studerande under hösten 2015 träffade jag människor som fortfarande aldrig varit bortom den gröna linjen dvs aldrig varit i östra eller västra Beirut.

Den franska mandatperioden med början 1921 till den formella självständigheten 1943 samt det Libanesiska inbördeskriget 1975–1990 kommer att spela stor roll i hur Libanon ser ut idag (Martin 2014). Den maronitiska kristna befolkningen kommer premieras och åtnjuta större privilegium politiskt, ekonomiskt och socialt mycket på grund av det franska inflytandet. Än idag kan vi se hur presidentpositionen i landet alltid är maronit. Det är inte endast palestinier

som behandlas illa under libanesisk lag som är ytterst sekteristiskt – utan kristna i landet åtnjuter större privilegier än libanesiska muslimer och kurdiska flyktingar i landet. Historiskt i Libanon kan vi se att den kristna befolkningen och kristna flyktingar som migrerat till landet har haft lättare att få medborgarskap än muslimer (12).

I kölvattnet av det franska inflytandet i landet skedde en ekonomisk tillväxt likt aldrig förr i landets historia. Det ekonomiska tillslaget kom dock att centreras i de stora städerna och stora satsningar på främst Beirut's infrastruktur, vägar och transportsystem samt fastigheter. Under 1960-talet kan vi se hur endast 0.7 % av landets budget satsas på de södra delarna av Libanon och detta kommer att ha drastiska effekter på de 20 procent av landets befolkning som bor där (ibid.: 13). De kommer att sakna rinnande vatten, elektricitet i stor utsträckning, sjukhus och skolor. Föga av landets ekonomi satsades på jordbruk eftersom den rådande regeringen var angelägna om att utvidga huvudstaden Beirut – landets nu framväxande och finansiella centrum.

Till följd av den ekonomiska uppdelningen av Libanon utlöstes en explosiv och okontrollerbar folkflyttning och urbanisering till Beirut. Detta i sin tur ledde till en stor utsträckning av illegala bostadsområden i utkanten av staden. Många Libaneser som förflyttar sig i denna veva kommer att välkomnas och bosättas inom de redan etablerade flyktingläger som ligger nära Beirut. Detta leder till att en expansion av staden sker delvis okontrollerat genom dessa informella bosättningar (ibid.: 10).

Informella bosättningar i flyktingläger var i sig inget nytt fenomen utan armeniska och syriska flyktingläger som etablerades redan på 1920-talet utanför Beirut har haft en historia av att välkomna rurala migranter. Detta har berott på att flyktingläger har varit ett bra alternativ för de som söker billiga bostadsalternativ. Urbaniseringen i Libanon till områdena kring Beirut kommer att överlappa in i huvudstaden och gränsdragningarna mellan de Palestinska lägren Mar Elias, Shatila och Burj el-Barajneh kommer att gradvis bli en del av Beirut's stadskärna (ibid.: 13).

Palestinier i Libanon

Sedan palestinier kom till Libanon har de utstått många typer av administrativa marginaliseringar (Martin 2014). Detta beror i stor utsträckning på Libanons redan polariserade och sekteristiska karaktär. Palestinier idag behandlas annorlunda i jämförelse med den libanesiska medborgaren i anseende av rätt till utbildning och möjlighet till att arbeta

och därför spelar UNRWA en stor roll i att förse palestinier med grundläggande utbildning i landet. Denna desintegration i samband med att de flesta palestinier bor i flyktingläger försvårar möjligheter för palestinier att integreras in i det libanesiska samhället (9).

Palestiniernas närvaro i Libanon har skiftat karaktär under de år de har befunnits i landet (Peteet 2005). Under 1950–60 talet var deras närvaro väldigt tydligt och påfallande politiskt. Palestinier i flyktingläger runt om Libanon transformerade under denna epok lägren till en autonom och militant bastion. 1980–90 talet återgår lägren till att vara mer stängda platser i det libanesiska samhället. Tidsliga referenser rörande olika generationer (*jeel*) dagar (*'ayyam*) markerar övergångar och viktiga historiska händelser (94–95).

En viktig referens är *jeel filasteen* (Palestinas generation) och *'ayyam filasteen* (dagarna i Palestina) som denoterar de människor som fortfarande idag minns katastrofen 1948 och de som levde i Palestina innan fördrivelsen. *'Ayyam al-UNRWA* (dagarna av UNRWA) refererar till den tid då FN-organet UNRWA blev en del av det vardagliga livet för palestinier i Libanon. Många minns dessa dagar som tiden då de som flyktingar blev beroende av hjälp utifrån och förlorade delar av sin självständighet. *'Ayyam al-UNRWA* markerar även den första generationen som växte upp som flyktingar och fick sin skolgång i skolor etablerade av UNRWA. 1968-1969 markerar *'ayyam al-thawra* (revolutionens dagar) som i sig ger upphov till *jeel al-thawra* (revolutionens generation) Revolutionens dagar minns ofta nostalgiskt och som en storhetstid. Det var dagar av hopp för en bättre framtid (98). Peteet menar att vi kan förstå dessa markörer som en del av ett större narrativ som är nära kopplat till den palestinska identiteten och erfarenheter i Libanon. Delade kollektiva referenser artikulerar och sätter ord på upplevelser och ger bränsle åt identitet och samhörighet. Hon beskriver hur termer som *jeel* och *'ayyam* förkroppsligar tid, identitet, plats och upplevelser (95).

Revolutionens generation: 1968–69

Dessa år i Libanons historia kommer att vara betydelsefulla och synnerligen avgörande för den palestinska identiteten och formationen av flyktinglägren (Peteet 2005). I slutet på 60-talet pågår stridigheter mellan motståndsrörelser i lägren och den Libanesiska armén. Den palestinska motståndsrörelsen hade vid den här tiden ökat sin sympati bland de palestinska flyktingarna och erkändes av den Libanesiska staten som ett hot som bör tas på allvar. Motståndsrörelsen är en effekt av den hårda behandlingen av palestinier i Libanon och den höga närvaron av libanesiska armén i lägren. Palestinier uttryckte nu en vilja att ta tillbaka

kontroll över sina egna liv och lägga framtiden i sina egna händer. Rörelsen var offensiv i den mening att den ämnade utgöra ett hot mot den israeliska staten – eftersom många ansåg att de andra arabstaterna hade misslyckats med att göra detta. Maktbalansen ändras dramatiskt i landet och 1969 skriver den Libanesiska regeringen under Kairo överenskommelsen vilket innebär att palestinierna får högre autonomt styre för lägren och motståndsrörelsens närvaro och kontroll över dessa. Den libanesiska närvaron i lägren drevs ut, till många palestiniers glädjehrop (ibid.: 131–133).

Den palestinska motståndsrörelsen kommer att rekrytera och mobilisera med snabb takt och växa fort. Både män och kvinnor från alla delar av Libanon rekryteras in eftersom de vill vara med och hjälpa till i kampen. Lägren kommer under de kommande åren vara under nästan ständig attack från libanesiskt och israeliskt håll och revolutionens dagar kommer inte vara under lång tid. Trots detta kommer dessa år av motstånd ge födelse för en ny generation: revolutionens generation (jeel al-thawra) och kommer medföra pånyttfött identitetsskapande och en ny subjektivitet hos palestinierna. Det hade även en effekt på hur lägren började byggas. Nu var det cement husen i lägren byggdes i och detta är symbolisk signifikans eftersom de nu delvis byggdes i cement. Detta är mer permanent, vilket många libaneser reagerar på. Många libaneser oroar sig för att palestinierna börjar hamna i gränslandet mellan flykting och gäst som snart kommer lämna. Palestiniernas svar på detta var att ”vi lämnar husen till er när vi lämnar landet”. Med detta ville många signalera en slags reciprocitet på den långa tid av gästvänlighet många libaneser hade visat (ibid.: 131–133).

Flyktinglägret som plats radikalt transformeras under denna tid. De symboliserade nu en aktiv nationalistisk plats med autonomi och politisk motståndskraft. Med detta kommer även hårdare gränskontroller kring lägren och mer definierade in och utgångar. Gränsvakter fanns för att hålla icke-palestinier från att komma in i lägret. En poliskår, *al kefah al-musallah*, inrättades för att skapa en ytterligare känsla av säkerhet innanför lägren och förstärkte lägrets gränser. Tillsammans med motståndsrörelsen *fida 'iyyin* markerade *al kefah al-musallah* en defensiv gränstragning mellan stad och läger (ibid.: 131, 134–135).

Tiden efter inbördeskriget

Peteet (2005) beskriver hur Shatilas nuvarande gränser inte blir helt tydliga innan tidigt 1990-tal. Innan dess råder tider av otydliga gränser. En demografisk ökning i lägren gör att lägren kräver utbyggnad och detta händer i takt med att Beirut som stad börjar växa geografiskt. Gränserna blir då mer öppna och ger i sig också upphov till högre integration med områdena ikring om inte läger (135).

Sommaren 1982 kommer att denotera ett dramatiskt skifte i många palestiniers liv. Israel invaderar Libanon och PLO (Palestine Liberation Organisation) drar sig ur landet. Inbördeskriget i Libanon är mellan 1975–1990 och palestinier var delaktiga i kriget mellan 1975–1982. I samband med krigets början kommer den vunna autonomin i lägret att börja minska. Förelsefriheten i Shatila har genom tiden varit mer eller mindre begränsad. 1990-talet kantades och stöttes av flertalet förbud och regleringar angående transportmedel innanför lägret. Detta berodde mycket på krigens som förts i lägren. Under sent 1990-tal började dock Shatilas gränser öppnas mer och mer även fast människor som bor där i stor utsträckning började jämföra lägret med ett fängelse där deras rörelsefrihet reglerades mot deras vilja. Det förekom även utbrett våld från den libanesiska armén mot palestinier vid vägkontroller (ibid.: 173–174).

Retoriken kring de palestinska flyktingarna efter kriget var hård. Diskursen gick ut på att skuldbelägga den palestinska befolkningen. Dels skyldes utbrytandet av inbördeskriget delvis på dom och de målades upp av dåvarande utrikesministern som ett hot. Detta gjordes bland annat genom att måla upp deras ”fertilitet” var större än libanesens. Det sades att de i större utsträckning benägna att reproducera barn än libaneser eftersom att de inte hade en TV hemma att fördriva sin tid med. Lägren målades upp genom politiska diskurser som en farlig plats där egna lagar existerade bortom statens (ibid.: 176-177)

Tiden efter inbördeskriget kantras av hårda administrativa regleringar angående lägrens fysiska utbredning. Att bygga nya hus inom lägrens gränser var förbjudet. Inte heller var det tillåtet för de palestinier som bodde i lägren att engagera sig politiskt eller uttrycka politiska sentiment angående den libanesiska staten. Dessa regleringar tolkas av den palestinska befolkningen som ett sätt att säga att de inte länge är välkomna och borde lämna landet. Dessa administrativa åtgärder ledde följaktligen inte endast fysisk isoleringen utan en känsla av social isolering likaså. Relationen mellan palestinier och libaneser blev ansträngd under den nya sloganen i tiden efter inbördeskriget under politiska slagord från regeringen som löd ”Libanon för libaneser” (ibid.: 174).

4 Flyktingläger som plats i samhället

I detta kapitel kommer jag ge exempel från antropologiska etnografier i palestinska flyktingläger inom Libanon. Det kommer vara fokus främst på Shatila flyktingläger beläget i utkanten av Beirut, men även från södra Libanon. Jag kommer även att ge exempel från antropologiska studier i Jordanien, Syrien och Palestina. Detta är på grund av att jag vill påvisa komplexiteter angående palestiniers relation till Palestina – en faktor som jag anser är en oundviklig dimension när en diskuterar palestinska flyktingläger som plats. Det finns många likheter – men även skillnader i samband med detta. Även relationen mellan plats, identitet och genus skiljer sig och detta anser jag vara intressant att belysa. Libanon, som jag redovisat i kapitel 3, har varit ett instabilt land och är det fortfarande idag. Palestinier i Libanon har lidit avsevärt på grund av den diskursiva politiska benämningen av lägren som temporära – men detta sker även i länderna jag kommer ge exempel ifrån.

Att använda begreppet *campscape* ger oss möjligheten att se dimensioner av livet innanför flyktinglägret. Vi måste vara villiga att se hur människa och plats interagerar (Peteet 2005) – hur flyktingen som befinner sig inom en stat och samtidigt *utanför* den navigerar i en värld full av kontraster mellan nu och då, här och där, regionalt och lokalt (2) Genom att inkorporera genus som en grundpelare anser jag vår förståelse för plats och identitet kan utvidgas. Det finns även stor mening att se lägren en all den hybriditet som existerar – bortom the ”Space of Exception” som kan upplevas allt för deterministisk och generaliserande eftersom den fokuserar på staten.

Kvinnor, territorium och gränser

Holt (2007) beskriver att i varje flyktingläger finns ett antal människor som fortfarande minns tiden i Palestina innan al-Nakbah. Kvinnor och män som kan beskriva och berätta historier om livet de levde i frid bland olivträden innan livet som statslösa i Libanon (252). De flesta av de palestinier som idag bor i libanesiska flyktingläger har aldrig sett Palestina utan har bara upplevt de genom berättelser från ögonvittnen (253).

Holt menar att flyktingläger står som en symbol för det palestinska samhället. I denna symbolik står kvinnan som en central person. I upprätthållandet av flyktingläger som en markör för det palestinska samhället och identitet - kontrolleras kvinnans rörelsemönster och moral. Det handlar om att försvara kvinnor från det farliga som finns utanför lägren och bevara deras heder och ärbardhet innanför lägret. Vi kan förstå detta som ett sätt att bibehålla och upprätthålla gränsdragningar mellan läger och stad - bibehålla det *distinkta*, det som

särskiljer. Flyktingläger symboliserar en moralisk plats som måste hållas i ordning och där begränsningar och inre gränsdragningar måste finnas – och i denna logik har kvinnans fysiska barriärer och rörelsemönster begränsats i och med att symbolisera fysiska gränser (ibid.: 250–252). Antropologen Mary Douglas (1966) menar att kroppens fysiska gränser blir starkare om samhällets uppbyggnad i sig är svag eller omskakad. Kroppen återspeglar i detta resonemang samhällets risker och problem. Vi måste förstå samhällsliga fenomen som lidande, the right of return, säkerhet i samband med kroppen eftersom ”kroppen” påvisar och uttrycker rädslor angående samhällets gränser (150).

Geografen Lucy Jackson (2014) skriver i sin artikel om territorium, kroppar och gränser. För att stödja sina argument använder hon feministiska teorier om geografi. Vissa feministiska geografer menar att vi måste förstå territorium som något personligt och relativt. Som utgångspunkt måste kroppen stå i fokus när vi diskuterar territorium – på så sätt att vi upplever och tolkar territorium genom kroppen. Därför måste kroppen vara i fokus när vi talar om fysiska territorium, menar denna del av den feministiska skolan, eftersom vi inte kan exkludera den kroppsliga upplevelsen av en plats (293).

Shatilas nuvarande gränser börjar etableras efter 1900-talet, men vid denna tid är det fortfarande så pass svårt att se var Shatila börjar och slutar att Peteet (2005) beskriver hur hon behöver få det förklarat av människor som bor där. Bortom det var det synligt med sociala och fysiska tecken som signalerade vad som var läger och inte. Hon beskriver även hur det var tydligt att hur folk klädde sig såg annorlunda ut innanför lägren och även hur könsroller var annorlunda. Innanför lägret klädde sig människor mer avslappnat och inte lika uppklätt – på grund av att lägret fortfarande till stor del symboliserade en mer privat plats för de människor som bodde där. Peteet beskriver hur hennes informant Um Khalid satte på sin klänning med västerländsk stil, kammade sitt hår mer än vad hon brukade göra och hade handskar med långa ärmar när hon lämnade lägret för att röra sig in mot stan (137 – 138).

Jackson menar att gränsdragningar mellan olika grupper i ett samhälle går långt bortom det fysiska. För att få en djupare förståelse bör vi se till gränsdragningar som dras mellan det som finns ”innanför” och ”utanför” i form av känslor, vardagshandlingar och handlingar. En tydlig markör är klädsel och fysiska uppträdanden, menar Jackson. Vi kan förstå det som att klädsel och uppträdanden skapar föreställda skillnader mellan kollektiv och att de markerar platser och territorium i samhället. Visar en skillnad mellan ”vi” och ”dom” – genom en gränsdragning som dras inifrån, bortom eventuella fysiska gränsdragningar (296–297).

Douglas (1966) menar också att ju mer intim symboliska ritualer är (som kläder och fysiska uppträdanden) – desto mer talande är budskapet (141)

Palestinska kvinnor har historiskt sett inte varit exkluderade från politik och revolution utan har spelat en stor roll inom politisk aktivism och motstånd (Holt 2007: 48). Holt ämnar förstå kollektiva narrativ om Palestina bland utifrån historier berättade av palestinska kvinnor om deras liv under sitt fältarbete i Libanon. Hon beskriver hur det ”palestinska minnet” från en kvinnas synpunkt ofta är tvådelat; kombinerat av perspektiv som ofta i sig är motstridiga eller säger emot varandra. Hon menar att det ofta existerar en diskrepans i kvinnors livshistorier mellan det heroiska nationalistiska narrativet och personliga upplevelsen som kvinna under dessa händelser. Holt menar att detta beror på att det kollektiva narrativet har med åren varit lika med maskulin heroism (252).

Känslan och upplevelsen av att kampen i historien har varit könad, är en uppfattning Holt (2007) fick genom intervjuer med kvinnliga palestinska flyktingar. Med det sagt innebär detta inte att kvinnor inte varit involverade i den nationalistiska kampen historiskt. Det finns flertalet exempel under historien då kvinnor har spelat en stor roll. Ett slående exempel är från 1982 då flyktinglägret Ein el-Hilweh förstördes i samband med Israels invasion i landet och de flesta män i lägret fängslades av israelerna. Kvinnorna som var kvar började då själva att bygga upp lägret från grunden och bibehöll överlevnad i lägret med vardagliga sysslor. Lägret blev under den tiden ”ett kvinnligt kungadöme” (256).

En plats formad av moral

I denna del kommer jag beskriva genus som en moraliserande aspekt i samband med platsskapande – men jag vill tydliggöra att det givetvis finns fler aspekter av moral inom det palestinska samhället, exempelvis politiska ideologier och religion.

Holt (2007) menar att palestinska flyktingar i Libanon har konstruerat flyktinglägren som en distinkt plats i motsats till det Libanesiska samhället – och en central aspekt i den palestinska identiteten. Att flyktingläger konstruerats som en distinkt plats trots viljan att ha rättighet i Libanon som värdiga medborgare, har främst att göra med identitet och kampen för att en gång återvända till Palestina, menar Holt. En palestinsk lägerkvinna Holt intervjuade menar att den palestinska närvaron i Libanon är temporär eftersom palestinier vill återvända till sitt hemland, men under tiden vill de leva hederligt och på ett värdigt sätt i Libanon (250).

Holt använder sig av Rosemary Sayighs (1979) förklaring av lägren som en plats och ett samhälle format av moral. Detta avser att i samband med konstruktionen av lägren som en distinkt plats från det libanesiska samhället så var kvinnan och genusideologier en central del. Även restriktion och moraliserande av kvinnan. Lägren sågs som sårbara eller instabila platser och detta fick en direkt effekt på kvinnors vardagliga liv. De förkroppsligade det farliga och gränsöverskridande och därför bevakades deras rörelsemönster och förflyttning in och ut ur lägren (ibid.: 250).

Antropologen David Marshall (2013) har utfört fältarbete i det palestinska flyktinglägret Balata beläget på Västbanken och hans avhandling fokuserade på liknande aspekter av det flyktinglägret som Holt belyser. Han belyser genus i koppling till rörelsemönster innanför lägret (9). I samband med detta diskuterar Marshall bristen på utrymme för människor att röra sig på och hur tjejer och killar hanterar denna brist genom olika strategier.

Marshall (2013) diskuterar rörelsemönster utifrån skam och heder. Han menar att killar i större utsträckning åtnjuter en större möjlighet att kunna röra sig fritt och okomplicerat innanför lägret medan tjejers rörelsemönster är mer reglerade. Detta fenomen beror delvis på skam och heder då tjejer och killar måste förhålla sig till olika sociala och kulturella normer och detta i sig reflekterar hur de rör sig runt om i lägret. Religion spelar in i detta då en tjej ses som avgörande för familjens heder och har därför större anledning att beskyddas (158).

Kvinnans blygsamhet och heder har varit viktig att försvara och detta gjordes genom att till stor del övervaka henne innanför lägret (ibid.:50). Denna beskrivning av moral kopplat till den kvinnliga kroppen och kvinnan som en symbol för det farliga och gränsöverskridande är främst talande för den äldre generationen palestinier. Kvinnans position i det palestinska samhället har förändrats drastiskt sedan 1948 och kvinnor är mer engagerade i samhället – utanför den privata sfären i hemmet än i tidigare generationer (ibid.: 259). Holt understryker i sin artikel att genuskonstruktioner i det palestinska samhället i Libanon är under förändring och att detta beror mycket på utbildning och som jag kommer redogöra för länge fram i uppsatsen – i samband med kosmopolitiskt identitetsskapande.

Rörelsemönster och frihet att kunna röra sig problemfritt i Balata, Västbanken, även har att göra med den symboliska betydelsen av ålder. När en tjej blir äldre och vuxen förväntas hon klä sig mer blygsamt men hon kan även uppleva att hennes tillgång till de offentliga rummen blir mindre tillgängliga. Bortom kulturella traditioner har detta även att göra med lägrets osäkra natur samt bristen på privatliv. Palestinier i flyktingläger erbjuder lite plats för privata

sfärer eftersom att människor generellt sett bor ytterst tätt inpå varandra. Gränderna som knyter lägret samman är små och snirkliga (ibid.: 158–159)

Marshall (2013) upptäckte under sitt fältarbete att många föräldrar ser en direkt koppling mellan de hårdare restriktionerna mot tjejer och upplevelsen av flyktingskap och fördrivning. Medan unga män upplever fler sociala restriktioner inom platser avsedda för familj och barn ges de däremot fritt utrymme av deras föräldrar att röra sig ute på gatorna. Tjejer ges dock inte tillåtelse på samma sätt att leka och röra sig på gatorna i lägret. Marshall observerade att i tider med mer politisk stabilitet var föräldrarna mer avslappnade rörande deras döttrars rörelsemönster i lägren – och var hårdare med regler när det var politiskt instabilt. Marshall (2013) menar att detta indikerar en direkt koppling mellan politisk instabilitet och hårdare restriktioner gentemot tjejers rörelsefrihet i lägret (158–159).

Många uttryckte även en stark rädsla för att tjejer ska kidnappas, bli våldtagna av okända män, bli drogade eller att deras inre organ ska bli fräntagna dom. Tjejer kan ses som symboler för familjens heder och förkroppsligar kulturella traditioner, menar Marshall, och av den anledningen är de mer ”sårbara”. Tjejer som Marshall mötte under sitt fältarbete uppfattade dock inte detta som ett förtryck utan snarare som ett sätt av deras föräldrar och vuxna i deras närhet att bibehålla respekt, privatliv och skydd. Snarare än att se deras begränsade rörelsefrihet som en effekt av fördrivning ockupation menar de att jämlikhet mellan könen angående rörelsefrihet är en fråga som är central för alla palestinier – i den palestinska kampen att kunna röra sig fritt inom Palestina och västbanken (ibid.:160–163). Mary Douglas (1966) teorier angående renlighet och smuts är relevant för vidare förståelse. Hon menar att om ett samhälle ämnar kontrollera och försvara fysiska kroppar – är det talande för den ångest eller orolighet som finns kring samhällets egen identitet, eller renlighet (141, 150).

Manlighetsideal

“I remember the fidā’iyyīn so clearly. They were all powerful, walking in the alley’s of the camp, with their guns. We so much wanted to be like them” (Baptista Barbosa 2013: 200)

Baptista Barbosa (2013) menar att agens och genus ofta är koncept inom Mellanöstern studier som fokuserar på makt och politisk dominans på statlig nivå och han ämnar gå bortom den förståelsen av agens i sin avhandling. Andningen till detta är att för att förstå *shabābs* (unga män) i Shatila flyktingläger, vilka är en grupp unga män som ofta saknar tillgång till makt,

måste vi gå bortom denna förståelse av agens i samband med politisk makt. Vi måste istället se hur de skapar agens i sitt vardagliga liv – genom vardagliga praktiker (4–5). Baptista Barbosa beskriver det starka maskulina idealet bland *shabābs* som starkt anknuten till *fidā' iyyīn*- motståndsrörelsen. Han menar att generationen som kommit efter åren av motstånd upplever en stark press att uppfylla det heroiska idealet som är starkt anknuten till hur en man *bör* vara (190). Som nämnt tidigare spelade *feda' iyyin* rörelsen en avgörande roll tidigare i historien genom att markera lägren som en militant och särskild plats inom det libanesiska samhället (133).

Han låter oss förstå att unga män, *shabābs*, som misslyckas leva upp till tydliga ideal kring hur en man *bör* vara hamnar i ett liminalt tillstånd – de blir ”a matter out of place” eller anomalier (ibid.: 198). Antropologen Mary Douglas (1966) beskriver anomalier som människor utanför dominanta klassifikationer inom samhället – människor som inte ”passar in”. De palestinska män som blir anomalier är de som inte uppfyller det egna samhällets förväntningar på dom, eller sina egna förväntningar på sig själv.

Peteet (2005) beskriver hur palestinska flyktingläger i Libanon skapas och upprätthålls som en plats genom fenomen som skiljer lägren åt från det libanesiska samhället; nationalism, våld, kulturella praktiker och flyktinglägrens temporära tillstånd. Det som *producerar* livet inom lägren är det vardagliga livet och sociala relationer. Lägren står som en symbol för en gigantisk förlust av Palestina och efterföljderna av diaspora och krig, menar Peteet. Förlusten är personifierad i det politiska motstånd som växte inom lägren och *feda' iyyin*-rörelsen i synnerhet, eller *ibn al-mukhayyam* som de också kallas vilket översätts till ”sönerna av lägret” (94–95).

Ett exempel från Jordanien berör en idealiserad machokultur ”*mukhayymji*” beskriven av antropologen Jason Hart (2008). *Mukhayymj* är trend bland unga palestinska män med stor fokus på fysisk och mental styrka, tuffhet, specifika kläder som Hart beskriver ämnar avgränsa lägret från att flyta in i huvudstaden Amman. Hart undersökte implikationerna för unga män i relation till skapandet och återskapandet av flyktinglägret som ett centrum för den flytande palestinska identiteten. Hart menar att konstruktionen av *mukhayymji* som ideal är starkt knuten till upprätthållandet av flyktingläger som en palestinsk plats, och bär på manlighetsideal från *feda' iyyin* rörelsen likt de *shabāb* Baptista Barbosa beskriver (64, 70).

Att vara *mukhayymji* innebär att vara motsatsen till en *tant* – det vill säga en ordningsam och prydlig kille. Det går även att förstå begreppet *tant* som ett ord för att beteckna en

homosexuell man. Att bli kallad en tant i denna kontext är en grov förolämpning och de som identifierar sig som mukhayymji lägger stor möda och ansträngning att komma så långt bort från den beteckningen som möjligt. Ordet kommer ifrån ordet *mukhayyam* (läger) med det turkiska suffixet -ji som denoterar subjektet. En skulle kunna översättas till ”en genuin lägerbo” (ibid.: 72).

Att upprätthålla denna mukhamjji-identitet genom att visa sig tuff, stark, självständig påvisar och utmärker Hussein flyktingläger som en *distinkt* plats utöver de gränser som denoterar lägret. Gatan och områdena innanför lägret är en mukhayymji's sociala arena och det är där en mukhayymji spelar upp sin macho-stil. Detta i motsats till de mer privata sfärerna i hemmet som på många sätt är en plats mer konnoterad till kvinnor. Dessa unga mäns performativa genuskonstruktion vilar utöver denna explicita tuffhet på en enorm vilja att visa hur stark den palestinska identiteten är och det palestinska folkets fortgående kamp för att återvända till Palestina. Identiteten visar på lojalitet, inre styrka och determination. Hart beskriver även faran med att vara för mycket mukhayymji utanför lägret och att idealet är starkt anknuten till livet inuti lägret. Många mukhayymji uttryckte ett förakt för livet utanför lägret – där de ofta stigmatiserades och hade svårt att få jobb (ibid.: 71, 77–79).

Flyktingläger som en symbol för kollektivt lidande och motstånd

If the barracks would stay it would be better. They are a witness of al-Nakba. They help us remember our cause, the presence of palestinians in the camp, our life in poverty, our martyrs. When the World Trade Center fell the Americans erected a memorial, we need our barracks.

Detta är ett citat nerskrivet av antropologen Nell Gabiam (2016: 105) sagt av en kvinnlig informant till henne. Gabiam gjorde fältarbete i de palestinska flyktinglägren Yarmouk, Ein al-Tal och Neirab i Syrien. Syftet med hennes studie var att undersöka ett paradigmskifte inom UNRWA i deras behandling av palestinska flyktingar. Projektet kallades Neirab Rehabilitation Project och ingick i en större reform genomförd av UNRWA i att försöka förbättra levnadsstandarden för palestinska flyktingar runt om i Mellanöstern (3). Det politiska läget såg radikalt annorlunda ut för palestinier i Syrien under dessa år då de i större utsträckning garanterades medborgerliga rättigheter – detta sker, och sker fortfarande inte, i Libanon. De palestinska flyktingarna i Syrien var större grad mer integrerade i det syriska

samhället och Neirab rehabilitation program som genomfördes i Ein al-Tal och Neirab mottogs på olika sätt hos palestinier – med glädje och skepsis (87).

Skepsisen många upplevde gentemot att flyktinglägren de bodde i skulle förbättras i sin infrastruktur var delvis grundad i det dåliga rykte UNRWA hade under den tiden. Det berodde på palestiniers misstro att organisationen tillgodosåg deras kamp för återvändande till Palestina *på allvar*. Många trodde att det var en plan från UNRWA:s sida samt västerländska biståndsorganisationer att permanenta palestinier varande i Syrien i politiskt syfte för att försvåra deras önskan att återvända till Palestina. Många var även rädda för att i och med att bostäderna skulle förbättras och därmed livsvillkoren förbättras så skulle den palestinska flyktingen försvinna (ibid.: 6–9). Gabiam menar att UNRWA hade svårigheter i hur de skulle betrakta lägren både som en social plats likväl som en fysisk. Barackerna förkroppsligade det mänskliga lidandet och det kollektiva minnet av platsen och hade av den anledningen hade många en känslomässig och djup koppling till lägren (ibid.: 87).

För att sig vidareutveckla förståelse för denna reaktion är det viktigt att förstå lidande utifrån den palestinska kontexten. Lidande på arabiska (mu'änä) kan översättas till att stå ut, genomlida eller en smärtsam handling. Ordet kan också användas som ett ord att förklara svårigheter i det vardagliga livet, ofta i samband med smärtan att vara flykting. Lidandet beskrivs genom Gabiam som ett politiskt redskap. Ett lidande som är tvunget att genomlida i ett större syfte: frihet och återvändande. I och med upprustningen av lägren blev det klart för palestinerna att de tog ett steg bort från *legitimt lidande*. På grund av att deras lidande utgick från en politisk kontext kunde de gamla och bristfälligt byggda barackerna lägren visa på det lidande de genomgått. Ett steg mot utveckling är ett steg mot integration och inkluderande medborgarskap vilket var motsägelsefullt och i fel riktning i samband med den nationalistiska kampen mot att en gång återvända till Palestina. Därför var det viktigt att temporaliteten av lägren bistod; eftersom de förkroppsligade lidandet de utstått sedan fördrivningen ur hemlandet (ibid.: 87).

För att förstå en plats som Shatila finns många komponenter att räkna in, menar Baptista Barbosa (2013). Shatila är inte ett uppenbart *community* eftersom nästintill 50% av lägrets befolkning inte är palestinier utan består av en stor koncentration av människor som bor i Shatila på grund av att de söker billigt boende. För personer som lever i Shatila och är odokumenterade (papperslösa) är Shatila en plats som erbjuder skydd från statens ögon eftersom den libanesiska polisen sällan rör sig i lägret.

Det finns dock tider då Shatila uppenbarar sig som ett palestinskt mer sammansatt samhälle – och detta sker främst när människor samlas för att sörja de döda eller minnas historiska händelser som varit avgörande i historien för palestinier. I samband med dessa sammankomster minns man och hyllar martyrer som gått bort (Baptista Barbosa ref). Dessa martyrer är ofta personer som kämpat för Palestina och återvändandet dit, men inte nödvändigtvis. En martyr är även en palestinier som gått bort av andra anledningar (jmf Gren, Nina 2013: 235). Martyr eller *shadid*, som det heter på arabiska, betyder vittne – ett vittne av sanningen (234). Martyrer är viktiga för den palestinska kampen och de minns ofta som hjältar och legender, och beskrivs ofta som goda människor (237)

Minnet av dessa personer och deras symboliska död har kraft och agens att göra Shatila till ett palestinskt samhälle för stunden. Av denna anledning, menar Baptista Barbosa, måste vi också förstå att Shatila som plats också utgörs av de som inte finns kvar längre och hyllas som martyrer (72). Peteet (2005) beskriver hur bilder och posters på de döda som hänger på väggarna i Shatila är en del av den visuella texturen av lägret. De är en integrerad del av landskapet och även i människors privata hem finns bilder och minnen av de som lämnat (206).

Svåra skiljelinjer

Det finns tillfällen och händelser i Shatila som otydliggör gränserna för vad som är en palestinsk flykting och en libanesisk medborgare (Martin 2014). En viktig sådan händelse är massakern i Shatila och den närliggande stadsdelen Sabra 1982. Massakern utlöstes under en skakig tid i den libanesiska historien då kristna miliser attackerade flyktinglägret och de närliggande områdena i Sabra. Den libanesiska politikern Bachir Gemayel som var ledare för det libanesiska falangistpartiet (Kataeb) mördades och palestinska fraktioner var beskyllda för mordet och därför anfölls Sabra och Shatila.

I massakern dog palestinier och libaneser sida vid sida då områdena som attackerades var bebodda av människor av båda nationaliteter. Områdena av Sabra och Shatila var vid detta tillfälle integrerade i varandra – och libaneser bodde även inom flyktinglägret. En informant till Martin beskriver det som om att under massakern gjorde det ingen skillnad om du var palestinier eller libanes eftersom de delade ekonomiska förutsättningar och befann sig på samma plats. Vilken nationalitet du tillhörde var inte väsentligt då de alla delade samma öde och sorgen var delad (Ibid: 12). Detta är en viktig historisk händelse som gav upphov till att palestiniernas ”State of Exception” utvidgades och flyktinglägret som plats svårt att definiera.

Massakern var en emotionell händelse med traumatiska effekter - som leder oss till att ifrågasätta sociala distinktioner mellan libaneser och palestinier.

Det går inte att helt enkelt särskilja en ”palestinier” från en ”libanes” i urbana flyktingläger som Beirut (Baptista Barbosa 2013). Inte heller vad som är stad och vad som är läger på grund av den påverkan de båda har på varandra. Antropologen Gustavo Baptista Barbosa menar att det är fel att inte se palestinier i flyktingläger i Shatila som en del av det Libanesiska samhället *och* Palestinska (145). Han kritiserar sociologer som Sari Hanafi (2009) som tydligt markerar palestinska flyktingläger som en stängd plats – både geografiskt och socialt och därför är tydliga exempel på ”States of Exception”. Baptista Barbosa menar dock, i likhet med sociologen Sari Hanafi (2009), att flyktingläger som Shatila befinner sig i samhällets marginaler. Han understryker att flyktingläger befinner sig i samhällets marginaler just eftersom de inte är en instängd och avgränsad plats (Baptista Barbosa 2013). Baptista Barbosa a markerar tydligt i sin avhandling att teorier kring ”States of Exception” i kontexten av palestinska urbana flyktingläger i Libanon inte är relevanta av den anledningen (133).

Det palestinska flyktinglägret Yarmouk i Syrien har stora likheter med Shatila (Gabiam 2016). Innan kriget bröt ut 2011 var Yarmouk flyktingläger ett bra exempel på ett läger som lyckosamt integrerats in i den närliggande huvudstaden Damaskus, men samtidigt lyckats behålla sin status och identitet som en palestinsk plats. Lägret beskrevs som att ha bättre levnadsvillkor än andra flyktingläger i Syrien och lägret var en kommersiell plats fylld av marknader och affärer drivna av palestinier som besöktes dagligen av syrier (112). Trots detta fanns ett stort stigma mot flyktinglägret bland syrier och många betraktade lägret som farliga och kriminella slumområden. Det fanns en stereotypisering och utmålning av palestinier som kriminella och aggressiva personer, och dessa åsikter kom främst från personer som aldrig besökt lägret. Stereotypiseringen grundade sig kring fördomar om deras bakgrund som palestinier och den utbredda fattigdomen bland palestinier i lägret (116). Paralleller kan dras mellan detta och unga aggressiva män i flyktinglägret Hussein i Jordanien beskrivet av Hart (2008) som jag beskrivit i delen om manlighetsideal.

Utvecklingen av urbana flyktingläger som Yarmouk var annorlunda än den vi kan se i urbana läger i Libanon som Shatila. Den syriska staten tvingade aldrig palestinier att bo i läger, som vi kan se i Libanon där det fanns en medvetenhet att behålla palestinier isolerade i läger för att undvika integrering i läger vid den tid då flyktingströmmen kom från Palestina 1948 (se kap 1). Dock valde många palestinska flyktingar i Syrien att flytta till platser där det bodde andra palestinier – vilket ledde till att framväxten av ”informella” läger. UNRWA gör i princip

ingen skillnad på ”officiella” och ”inofficiella” läger rent policymässigt utan betraktar en plats med en hög koncentration av palestinier som ett läger. På detta sätt betraktades Yarmouk som ett palestinskt flyktingläger, delvis för att platsen hade en identitet som en ”palestinsk plats”. Bortom det var Yarmouk karaktäriserat mycket som en palestinsk plats för den starkt politiska ställning lägret hade. Lägret hade en viktig symbolisk och politisk identitet som arbetade för den palestinska rätten att återvända, vilket var en av anledningarna till att många palestinier ville bo i Yarmouk – för att hålla rätten att återvända vid liv. Lägret hjälpte även att hålla den palestinska identiteten vid liv (118).

Kosmopolitisk urban lägeridentitet

Relationen mellan den Palestinska nationen och *shabābs* är centralt i Barbosas avhandling. Det finns en explicit dualism i känslan av att tillhöra både det libanesiska samhället och det palestinska. Baptista Barbosas (2013) informant Nadim beskriver sin relation till det libanesiska samhället och det palestinska på följande sätt:

As a diaspora, we have diversity and this is what is beautiful about us: we belong to several places. That’s why I can’t say: I’m from Haifa. If I say that, what about the memories I have here, in Beirut? I’m from Haifa; I’m from Beirut. This geography of places and borders is constructed. They tried to impose a geography and a morality on us. [...] There’s something schizophrenic going on here, in terms of who I think I am and who they want me to be. [...] You’re Palestinian if you’re part of this collective memory. We belong to a people, to ways of thinking, and not to a land. True, we need a place to translate this belonging but this place is more linked to history than to geography. And this history is constantly moving. So this is the question: to which history do you belong? (ibid.: 201–202).

Han fortsätter:

The physical borders of the camp exist because of the authoritarian regime around it. Now, there are classes even inside Shatila, because some people have a fixed income and a certain level of education (ibid.: 203–4).

Det Barbosas informant delar berättar om den kosmopolitiska identitet många palestinska män (och kvinnor) har utvecklat. Det är även en tydlig generationsmarkör, det är troligt att äldre

palestinier i Libanon inte hade uttryckt sig på samma sätt. Tiderna förändras och den palestinska identiteten med den – och vi bör förstå det som att den befinner sig i ständig förändring (ibid.: 204). Det är även mycket troligt att en palestinier i Palestina inte hade uttryckt ” This geography of places and borders is constructed. They tried to impose a geography and a morality on us” eftersom den personen hade befunnits sig inom de palestinska territorierna. Detta är ett citat från en man som aldrig varit i Palestina och har vad han kallar en ”schizofren” relation till det palestinska samhället och även till sig själv och sin egen identitet. En palestinier i Palestina hade antagligen ansett att gränsdragningarna mellan Israel och Palestina är ytterst problematiska och att de utan tvekan är konstruerade men inte upplevt på samma sätt att denne tillhör till flera platser bortom det palestinska territoriet.

Citatet berättar om svårigheter att befinna sig som flykting inom den palestinska diasporan i och den personliga relationen till den palestinska identiteten. En skulle kunna beskriva Nadims identitet som kosmopolitiskt, i den mening att han förhåller sig till sin identitet bortom nationsgränser. Antropologerna Blunt och Dowling (2006) beskriver hur det kan vara väldigt smärtsamt och svårt att förhålla sig till multipla tillhörigheter för flyktingar och statslösa personer. Speciellt om de tillhör andra, tredje eller i detta fall den fjärde generationens flyktinggeneration. Att växa upp som en ”global” invånare, som en slags världsmedborgare snarare än att identifiera sig med och inneha endast en nationstillhörighet, kan leda till att den personen växer upp och själv börjar definiera vad som är ”hemma” för den personen. Att identifiera sig som medborgare av flera platser, en slags världsmedborgare, kan leda till en känsla av att inte ha en tillhörighet någonstans i världen.

Begreppet diaspora refererar till en befolkning som befinner sig utspridda på nationsöverskridande platser (Blund och Dowling 2006). Relationen mellan ”hemlandet” och ”hemmet” kan beskrivas som transnationell – att vara del av en diaspora innebär att känna sig hemma på flera platser – den plats du lämnat och där nu befinner dig. Blunt och Dowling (2006) använder sig av begreppen ”roots” and ”routes” för att beskriva en flyktings relation till ”hemlandet” och ”hemmet” och diasporan. ”Roots” innebär den plats där diasporan ursprungligen lämnade och till vilken de i framtiden vill återvända till. ”Routes” komplicerar den förståelsen genom att innefatta och beskriva en mer rörlig, mobil och transkulturell relation av hemmet. ”Roots” refererar till en känsla av tillhörighet hos en person på en specifik plats – och ”routes” till den ständigt rörliga och föränderliga känslan av tillhörighet för en diaspora eller en individ. Blund och Dowling menar att de flesta diasporor har en

politisk ideologi om att i framtiden återvända till där de en gång kom ifrån (199). Dock förhåller sig individer på olika sätt till ideologier.

Antropologen Ulf Hannerz (2007) beskriver hur en kosmopolitisk identitet kan leda till rotlöshet i samband med att varandet i exil är påtvingat och inte självvald. Denna typ av identitetsskapande skiljer sig från ett mer elitistiskt kosmopolitiskt identitetsskapande som mycket går ut på att ställa sig över det regionala, inneha privilegier att kunna röra sig problemfritt runt om i världen och skapa sig en exklusiv tillvaro. Den kosmopolitiska identitet Nadim ger oss inblick i rör snarare känslan av att inte tillhöra någonstans i världen. Det kan leda till att personer vill fly från den regionala kontext de befinner sig i, undvika ansvar och ta avstånd från gemensamma bördor och kollektiva trauman (75).

Att befinna sig i en diaspora kan även leda till att personen söker sig aktivt till andra exilflyktingar från samma "hemland" (ibid.:74). Ytterligare exempel på identitet och generations-schismer rörande unga palestinier utanför Palestina presenteras av Holt (2007). Hon beskriver hur Palestina på många sätt har blivit en virtuell nation, på det sättet att många palestinier som lever i exil tar kontakt med andra palestinier världen över med hjälp av internet. Transnationella kontakter etableras på så sätt världen över palestinier i diasporan bortom den nationalstat de bor i där de kan dela erfarenheter och lära känna varandra. Dessa forum kan även bidra till ytterligare dimension av tillhörighet (253). Detta är ett exempel på det komplexa förhållandet till Palestina och hur relationen kan se ut för den yngre generationen och hur de hantera kollektiva minnen av ett hemland de aldrig upplevt bortom berättelser och historier. Det är också ett exempel på hur identitet skapas och återskapas i relation till den palestinska identiteten – hur den har bearbetats och bearbetas och på många sätt är spretig.

Begreppen "roots" and "routes" kontrasterar varandra samtidigt som de kompletterar varandra i den mening att de båda representerar en komplexitet i att befinna sig i en diaspora. Blunt och Dowling presenterar begreppen som om de vore varandras motsatser – att känna sig hemma på en plats bortom hemlandet eller upplevelsen av att inte känna sig hemma någonstans – men jag argumenterar för att dessa inte är så lätta att enkelt särskilja. Dessa olika tillstånd går in i varandra.

Maria Holt (2007) beskriver att den nya generationen palestinier även söker sig vidare till andra länder i Europa och Kanada – eller andra platser. Kampen för rätten till återvändande till Palestina på ett personligt plan för unga palestinier börjar bli mer ifrågasättbar, Menar

Holt, och detta beror mycket på utbildning. I synnerhet handlar det om unga män som lämnar i jakten på ett *bättre liv* – bortom lägre gränser. Rätten att återvända och kampen för ett bättre liv i Europa eller på andra platser i världen genom hårt arbete kontrasterar varandra på många sätt och visar på diversitet i relationen till Palestina (249). Jag menar även att Nadims citat, vilket kommer från en 20årig utbildad kemist, inte endast berättar om hur utbildning kan påverka identitetsskapande men ger även inblick i hur urbana lägeridentiteter förhåller sig till sin omgivning. Jag vill argumentera för att Shatilas geografiska placering, nära huvudstaden Beirut, har påverkan i unga människors kosmopolitiska identitetsskapande.

5. Sammanfattning och konklusion

I denna uppsats har jag ämnat förstå vad det är för faktorer som upprätthåller och bibehåller palestinska flyktingläger som urskiljbara platser i Libanon och jag har även gett exempel från närliggande länder. Jag har fokuserat på aspekter av nationsbyggande inifrån, förkroppsligade gränsdragningar mellan flyktingläger och stad med fokus på det urbana flyktinglägret Shatila. För att ge en djupare förståelse av palestinska flyktingläger i Libanon är genus som ett teoretiskt begrepp användbart. Genom att använda begreppet *campscape*, introducerat av Martin (2014), anser jag att vi erbjuds en bredare bild av flyktingläger och flyktingskap. Genus som teoretiskt begrepp ger oss förståelse för hur vi måste se gränsdragningar mellan flyktingläger och stad genom genifierade kroppar; och jag har därför introducerat en genifierad dimension till *campscape* som begrepp.

Jag har tagit med dimensioner i min historiska bakgrund som jag anser är väsentliga för att förstå flyktingläger som plats – över tid. Genom teorier kring flyktingläger av Agamben, Ramadan, Turner och Martin får vi en inblick i hur det teoretiska resonemanget ser ut. Martin (2014) argumenterar för att palestiniernas status som statslösa inte är den enda förklaringen till hur de lever inom Libanon. Turner (2016) vidareutvecklar argumentet genom att påvisa att vi måste förstå att flyktingläger är initialt raserade samhällen – som sedan byggs upp igen. Vad som uppstår är en plats av motsägelser. Den diskussionen har jag tagit fasta på i den här uppsatsen – för att se hur en fysisk plats blir till en social plats med fokus på genus. Hur människan skapar lägret och hur livet produceras av människor som bor där och hur vi kan förstå flyktinglägren som en stark symbol för det palestinska samhället, lidande och kollektiva narrativ.

För att förstå gränsdragningar mellan det palestinska samhället och det övriga libanesiska samhället måste vi också förstå de gränsdragningar som dras inifrån genom aspekter av symboliskt lidande, kollektiva drömmar och nationella aspirationer. Men även generationsskiften och vad det innebär att växa upp med bilden av Palestina inom sig, identitetsskapande kring livet i diaspora samt kampen för rätten att återvända är viktiga pusselbitar för att förstå dessa gränsdragningar. Den palestinska upplevelsen är på många sätt speciell – eftersom den denoterar ett politiskt och socialt vakuum av väntande. Det temporära i deras existens som exilflyktingar och statslösa står som en tydlig markör i formandet av identitet. Detta på grund av att konflikten mellan Israel och Palestina fortfarande är infekterad och ”the right of return” fortfarande är aktuell.

Vi kan se hur palestinier medvetet bibehåller flyktinglägret som en särskild plats i samhället. Detta beror mycket på identitet och meningsskapande kring lägret som en del av den palestinska kampen för återvändande. Vi kan även se att det finns aspekter av sociala skiljelinjer mellan flyktingläger och stad som är mer flytande och detta skedde mycket på grund av urbaniseringen av Libanon, och även genom politiska diskurser och händelser som särskiljer libaneser och palestinier. Att socialt särskilja en libanes från en palestinier idag är inte helt enkelt. Vi kan se hur kosmopolitiskt identitetsskapande bland yngre palestinier är en del av detta. Vi måste också förstå gränsdragningar kopplade till identitet, kollektiva narrativ, moral och symboliska döda kroppar genom martyrer eftersom flyktinglägren också utgörs av de som inte finns kvar längre. Gabiam (2016) beskriver hur flyktingläger förkroppsligar lidande och kamp och Marshall (2013) hur den kvinnliga kroppen är mer sårbar av den anledning att hon symboliserar kulturella traditioner och familjens moral.

Martin (2013) argumenterar att ett mer flytande och mångdimensionellt synsätt på Shatila och jag vill dra det ett steg längre – genom att addera genus som grundpelare i att förstå flyktingläger som en plats. Begreppet *campscape* går bortom förståelsen av flyktingläger på ett politiskt, juridiskt och ekonomiskt plan – och min intention har varit att vidare bredda *campscape* som begrepp. Martin (2013) definierar ett *campscape* som ett flytande och integrerande begrepp – och jag anser att genus är en viktig del i detta sammanhang. Hon fokuserar på där läger och stad möts och det har jag tagit fasta på – men även fokuserat på aspekter där läger och stad *inte* möts. Fokus på genifierade kroppar som symboler för territorium och gränser får en ännu större betydelse inom begreppet *campscape* – och vi kan förstå upprätthållanden av genuskonstruktioner som en viktig dimension vid sida av förståelsen av Shatila och andra urbana flyktingläger jag redogjort för som en integrerade platser i Beirut.

Jag har beskrivit i uppsatsen hur genus i samband med plats spelar in i konstruktionen av en palestinsk lägeridentitet – och därför även tagit med dimensioner av kosmopolitiskt identitetsskapande. Detta för att påvisa förändringsprocesser inom identitet. Medvetna emotionella gränsdragningar mellan det palestinska samhället och det libanesiska samhället handlar mycket om identitet. Manlighets och kvinnlighetsideal ger bredare förståelse för gränsdragningar som görs inifrån – de synliggör det sårbara rörande gränser mellan stad och läger. I detta resonemang behöver kroppen stå i centrum eftersom den påvisar och uttrycker rädslor angående samhällets gränser. Vi kan se hur kläder och fysiska uppträdanden kopplade till genus gör gränsdragningar mellan stad och läger synligt – genom att använda Douglas

tankar om anomalier som blir synligt i samband med stigmatisering och hårda politiska diskurser mot palestinska flyktingar.

Begreppen "routes" and "roots" påvisar svårigheter med att befinna sig i en diaspora. Jag har nämnt aspekter av identitet som påverkar detta ytterligare exempelvis generationsskiften, flyktinglägret Shatilas urbana karaktär, känsla av tillhörighet på flera ställen, kosmopolitiskt identitetsskapande och genus. Jag argumenterar för att känslan av att "inte tillhöra någonstans" och "känna sig hemma på en plats bortom hemlandet" kan gå in i varandra. Detta visar på dimensioner och utveckling av den palestinska identiteten inom Libanon – och hur generation och utbildning spelar roll.

För framtida forskning ser jag gärna fler antropologiska studier om hur den palestinska identiteten i Libanon fortsätter att genomgå förändringar, samt vidare förståelse för generationsskiften inom den palestinska diasporan från ett genusperspektiv. Jag har argumenterat för att den kosmopolitiska identiteten påverkas av att lägret ligger så nära Beirut – och vidare forskning kring detta hade varit givande samt hur kosmopolitiska identiteter ger upphov till nya former av identitetsskapande.

6. Referenser

Litteratur

- Agamben, Giorgio 1998 *Homo sacer* Stanford University Press Stanford California
- Agamben, Giorgio 2005 *State of Exception* The University of Chicago Press
- Baptista Barbosa, Gustavo 2013. *Non-Cockfights: On doing / Undoing Gender in Shatila, Lebanon*. Department of Anthropology of The London School of Economics. London, October
- Blund, Alison & Dowling, Robin 2006 *Home, Key Ideas in Geography* Taylor & Francis
- Douglas, Mary 1966. *Purity and Danger*. Routledge & Kegan Paul
- Davies, Charlotte 2008. *Reflexive Ethnography, A Guide to Researching Selves and Others* Routledge London and New York
- Fincham, Kathleen 2010. *The Construction of the Palestinian girl: voices from south Lebanon*. *Girlhood studies* Vol. 3 Issue 1, p34-54
- Gabiam, Nell 2016. *The Politics of Suffering, Syria's Palestinian Refugee Camps*. Indiana University Press
- Gren, Nina 2009. *Each Day Another Disaster, Politics and Everyday Life in a Palestinian Refugee Camp in the West Bank*. Doktorsavhandling i socialantropologi. Globala studier, Göteborgs universitet
- Gömze, Holmqvist, Kulick, Thurén, Woodford-Berger 1989 *Sex, genus och makt i antropologiskt perspektiv*. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*
- Hart, Jason 2008. *Dislocated Masculinity: Adolescence and the Palestinian Nation-in-exile*. *Journal of Refugee Studies* Volume 21, Issue 1 Pp. 64–81
- Hannerz, Ulf 2007. *A Companion to The Anthropology of Politics*. Edited by David Nugent and Joan Vincent. Blackwell Publishing ltd.
- Holt, Maria 2007 *The Wives and Mothers of Heroes: Evolving Identities of Palestinian Refugee Women in Lebanon*. University of Westminster, London UK. Routledge.
- Jackson, Lucy (2014) *Experiencing Exclusion and Reacting to Stereotypes? Navigating borders of the migrant body*. Area, Royal Geographical Society

Marshall, David J 2013. *A Childrens Geography of Occupation: Imaginary, Emotional, And Every Day Spaces Of Palestinian Childhood*. Theses and Dissertations - Geography. University of Kentucky

Martin, Diana 2014. *From Spaces of Exception to 'Campsapes': Palestinian Refugee Camps and Informal Settlements in Beirut*. Political Geography. Department of Psychology, Stellenboch University

Turner, Simon 2015. *What Is a Refugee Camp? Explorations of the Limits and Effects of the Camp*. Journal of Refugee Studies Issue 2 (June 2016), pp. 139–148

Peteet, Julie 1995 *Mistrusting Refugees*. Edited by E. Valentine Daniel & John Chr. Knudsen. University of California Press

Peteet, Julie 2005. *Landscape of Hope and Despair. Palestinian Refugee Camps*. University of Pennsylvania Press

Ramadan, David 2013. *Spatializing the Refugee Camp* The Institute of British Geographers. Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers)

Elektroniska källor

Davie, F. Michael 1993 *A Post- War Urban Geography of Beirut*
<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01083151/document>: Hal Arcives
Ouvertes.Fr 15/12 2016

UNRWA <http://www.unrwa.org/who-we-are/human-development-goals>: 22/11 2016